

## Prejudicis i censures en la filologia catalana medieval

### Prejudices and censures in Medieval Catalan philology

JOSEP GUIA  
josep.guia@uv.es

*Projet de recherche ALIENTO*  
*Université de Lorraine*

**Resum:** A la vista de diverses publicacions recents, en les quals se citen treballs meus de forma incompleta i tergiversada, em veig en l'obligació d'esmenar les errades i de donar nous arguments a favor de la meua hipòtesi sobre la producció literària de Joan Roís de Corella. Aquest article, així com d'altres anteriors, s'inscriu en l'àmbit acadèmic de la recerca, en el qual sempre he estat un investigador curós i independent, sense negligir els aspectes que puguen considerar-se polèmics.

**Paraules clau:** Joan Roís de Corella, València, segle XV, crítica literària, polèmica corelliana

**Abstract:** In view of several recent publications, in which there are mentioned my works in a incomplete and distorted way, I feel obliged to correct the mistakes and also provide new arguments in favor of my hypothesis on Joan Roís de Corella's literary production. This article, as well as the previous ones, are a part of the research in the academic field, where I have always been a careful and independent researcher, without neglecting the aspects that may be considered controversial.

**Keywords:** Joan Rois de Corella, Valencia, 15th century, literary criticism, controversy Corellian

DATA PRESENTACIÓ: 05/04/2014 ACCEPTACIÓ: 26/05/2014 · PUBLICACIÓ: 12/06/2014

## 1. Un panorama esbiaixat

El segon volum del *Panorama crític de la literatura catalana*, de l'editorial Vicens Vives, dedicat al segle XV (que s'hi anomena «Segle d'Or», fent un calc pompós del castellà), es proposa, sota la direcció d'Albert Hauf, «oferir una antologia de la crítica que durant els darrers decennis s'ha acostat als diversos aspectes d'aquesta literatura». Així doncs, cada capítol consta d'una «Introducció», encarregada a un especialista, d'una «Bibliografia» relativa al tema del capítol i de la reproducció abreujada de treballs ja publicats de diversos autors. Pel que a mi m'afecta, comentaré els capítols dedicats al *Tirant lo Blanc* (pp. 204-329), Jaume Roig (pp. 330-372), Isabel de Villena (pp. 373-434) i Joan Roís de Corella (pp. 435-478). Per poder tenir un més complet coneixement de la qüestió, reproduiré *in extenso* allò que han dit els autors de les introduccions respectives en relació als meus treballs (absents de l'antologia, per cert).

1.1. En la «Introducció» al *Tirant lo Blanc*, a càrrec del mateix Albert Hauf, aquest informa sobre la presència de textos de Corella al *Tirant* en els termes següents:

Precisament un dels temes més importants de la crítica tirantiana dels darrers anys ha sigut l'estudi de les «qüestions que planteja» allò que en el mateix congrés de l'AILLC de 1991, on Ferrando i Fuster feren les aportacions suara esmentades, Hauf (1993) denominà la «connexió corellana»... (p. 218)

A continuació, cita treballs seus i d'altres autors, molts dels quals posteriors al meu llibre de 1996, publicat per *Afers*, que conté més d'un centenar de manlleus de Corella al *Tirant*, no coneguts encara, en aquell moment, i que és comentat així:

És en aquest excitant context de descoberta [de la «connexió corellana»] que cal situar el llibre de Guia (1996), la intenció manifesta del qual no era altra que la de satisfer la necessitat expressada per Coromines i Wittlin de tractar de recuperar el *Tirant* de 1460, tot partint dels indicis que oferia la bibliografia més recent sobre la presència de Corella en la novel·la. Però allò que en realitat aconseguí fou multiplicar encara molt més l'evidència ja existent, constatant en el procés que sense els préstecs corellans més rellevants l'obra s'esvaïa. Tal evidència portà aquest autor, primer, a defensar amb «imaginació desinhibida» la desmesurada tesi que el vertader autor del *Tirant* fou un Joan Roís de Corella amenaçat per la Inquisició (extrem mai no documentat), que hauria escrit en la clandestinitat no solament el *Tirant*, sinó quasi tota la literatura del segle XV valencià (1998a). (p. 219)

Cal fer notar que això de «evidència ja existent», dit probablement amb la intenció de minvar les meues aportacions del 1996, no era tan «evident» aleshores, i menys encara respecte a obres de Corella escrites amb posterioritat a la mort de Martorell (1465) i presents al *Tirant*. Diu Hauf, referint-se a la «connexió corellana», que ens trobàvem en un «excitant context de descoberta», i potser té raó: J. Chiner (1993) havia descobert la data de naixement i altres detalls biogràfics de Corella de gran interès. D'altra banda, jo no vaig parlar d'un Corella «amenaçat per la Inquisició» (la qual no amenaçava: actuava), sinó que vaig fer referència, seguint Joan Fuster que, al seu torn, seguia Víctor Balaguer, a un Corella possiblement condemnat per la Inquisició a «callament perdurable»

(que és la forma medieval ben documentada i usada per referir-se a allò que Víctor Balaguer va dir «silenci perpetuo»). Sobre això, a més, resulta xocant que la hipòtesi del Corella condemnat comença a fer fortuna; si més no, A. Ferrando (2013: 656) sembla que ja la considera plausible, quan diu:

Si l'editor de la corellana *Història de Josef* (circa 1502) es va veure impel·lit a presentar l'autor com a «cavaller exemple de molta virtut, mèritament e verdader interpretador de les paraules divines», difícilment podrem deixar de sospitar que aquesta precisió pot tenir alguna relació «amb els presumptes processament i condemna i amb la comprovada persecució del seu *Psalteri*», com arriba a creure Guia (1999: 39). (...) Tampoc no sabem si el fet que només ens haja arribat una part de l'obra de Corella, i sovint amb mutilacions (Martos 2008), té res a veure amb els seus problemes amb la Inquisició. Però és indubtable que, si bé no arribà a ser víctima física de la Inquisició, sí que en va ser d'espiritual...

Hauf hauria d'ésser, doncs, més prudent en relació al tema dels «problemes amb la Inquisició» que possiblement va tenir Corella. Al paràgraf de resum final de la seua extensa «Introducció», Hauf torna a dedicar-me (en realitat, a Maria Conca i a mi) unes paraules:

D'altra banda, l'estudi de les anomenades «unitats fràsiques» (Guia 1995, 1998a, 1998b; Conca i Guia 2007) s'hauria demostrat molt més útil si no s'hagués utilitzat, com és el cas, en una desmesurada defensa de mers prejudicis autorials. (p. 238)

En aquest fragment, Hauf sembla citar amb prevenció, potser per desconeixement de la matèria, «les anomenades «unitats fràsiques»», analitzades per Maria Conca i per mi a l'article «Les unitats fràsiques del capítol 143 de *Tirant lo Blanc*, traducció d'una epístola de Petrarca: indexació, funció discursiva i estudi contrastiu» (2007), publicat a *Estudis romànics*. Hauf el cita, l'article, però no l'incorpora a l'antologia, amb la qual cosa priva el lector de saber com funciona allò de «les anomenades «unitats fràsiques»», però ell tampoc no sembla haver-lo llegit perquè fa afirmacions alienes a l'article: és absolutament fals que s'hi faci «una desmesurada defensa de mers prejudicis autorials». Ni desmesurada, ni defensa, ni res: no n'hi ha la més mínima referència al tema de l'autoria del *Tirant*, per la qual cosa cal pensar que Hauf no ha passat del títol de l'article i que s'hi ha deixat dur pels seus dimonis particulars.

1.2. En la introducció a Jaume Roig, Annamaria Annicchiarico, després de defensar, seguint Hauf, la influència de l'*Speculum humanae salvationis* sobre l'*Espill*, diu:

És a la llum d'aquestes constatacions, i també de la lectura del revelador treball de Peirats (2003), que convindria prendre amb tota la prudència necessària la hipòtesi sobre una influència directa de la traducció de *Lo Cartoixà* de Joan Roís de Corella en l'*Espill*, formulada en l'aportació recent de Guia (2010), per tal com, allà on aquest estudiós veu una connexió immediata entre totes dues obres, no sembla haver-hi sinó l'empremta d'una llarga tradició d'imatges i de llocs comuns vehiculada per la potent corretja de transmissió de la *Biblia pauperum* o l'*Speculum* ja esmentats, textos que, precisament, formen part del vastíssim cabal de fonts teològiques assimilades dins la *Vita Christi* llatina de Ludolf de Saxònia que Corella va traduir al català. (p. 342)

Ja s'hi veu que la coherència no és el fort d'aquesta estudiosa: defensa l'*Speculum* com a font de l'*Espill*, fins i tot amb rang de «constatació», quan la circulació de l'*Speculum* per la València anterior a la fi del segle XV és una mera especulació (com ho reconeix el mateix Hauf, 2001, en la lletra petita); i, alhora, nega la relació estreta, no només temàtica sinó lingüística, que hi ha entre *Lo Cartoixà* i l'*Espill*, dues obres en català, existents realment a l'època i a València, susceptibles per tant d'ésser comparades lingüísticament i directa (sense distàncies, sense traduccions, sense translacions d'imatges pel mig...). Una relació que he posat de manifest detalladament al meu llibre, al llarg d'un centenar de pàgines (2010: 70-167). En fi, sembla que hi ha qui s'estima més *especular* que no pas fer recerques lingüístiques concretes, ni llegir les que es fan.

1.3. En la introducció a Isabel de Villena, Albert Hauf respira de nou per la ferida i em dedica els dos paràgrafs finals del seu escrit (*in absentia* dels meus, és clar):

Tot i que Jaume Barrera (1913) ja va percebre les semblances d'estil i de contingut entre la carta introductòria de sor Aldonça [que figura a l'edició de la *Vita Christi*, 1497; sor Isabel s'havia mort el 1490] i les obres de Miquel Pèrèç, arribant a la conclusió que: «no és pas aventurat creure que la bona abadesa, tractant-se de fer una endreça a tan il·lustre reina com la Catòlica, va encarregar-ne la redacció a l'eloqüent prosador», i de fet s'han detectat d'altres contactes ocasionals (Hauf 1990b), la possibilitat que sor Aldonça encarregués a un lletraferit amic la redacció de la carta introductòria mai no havia fet dubtar ningú de la veracitat de les afirmacions que s'hi contenen. Recentment Guia (1996, 2010), en la seua obsessiva campanya per adjudicar a Joan Roís de Corella obres de factura i estil tan variats com el *Tirant lo Blanc* i l'*Espill* de Jaume Roig, ha formulat la tesi que el *Vita Christi* fou també obra d'aquell teòleg. Com ja té per costum, Guia parteix d'un sovint útil exercici de recerca d'evidents coincidències temàtiques i formulístiques, que després tracta de fer servir, de manera abusiva, per forçar la seua tesi autorial. Però aquestes coincidències sembla que poden explicar-se per molts d'altres cantons. Com que sor Isabel tenia un domini prou remarcable del llatí, resta obert un ventall amplíssim de possibilitats. No solament pogué poar d'obres llatines com les ja citades *Meditationes Vitae Christi* i la magna *Vita* de Ludolf, sinó dels nombrosíssims manuscrits de fragments o *excerpta* de materials patristics, encara ara conservats en les nostres biblioteques, temàticament triats i ordenats, a fi de facilitar la tasca als predicadors.

En resum, no deixa de sorprendre que, després de tanta incidència sobre l'estil femení i el feminisme del llibre, i sobre la polèmica de sor Isabel amb l'autor de l'*Espill*, ara hi haja qui defensi, quasi a ultrança, i val a dir que amb un nivell de plausibilitat ben escàs, que ambdós llibres, el *Vita Christi* i l'*Espill* són, com el *Tirant*, obra d'un mateix home: el reconegut i polifacètic teòleg Joan Roís de Corella. La filologia no és, evidentment, cap ciència exacta. Menys encara quan la practiquen els matemàtics! (p. 387)

No serà que, en el fons, Hauf pensa que puc tenir raó, i això el desbarata? Realment, resulta molt impropedent aquesta focalització personalitzada al voltant d'una hipòtesi que, al capdavall, crida a la recerca, amb mètodes lingüístics perfectament solvents. I és encara més inadequat en una obra d'encàrrec editorial, on es tracta de donar una visió panoràmica i imparcial. A més, Hauf confon reiteradament, i no sé si deliberadament, allò que és una *hipòtesi* amb allò que és una *tesi*, en parlar tres vegades, incorrectament, de la meua «tesi» sobre autories de Corella; de fet, el que jo he proposat és una *hipòtesi* sobre Corella, mentre que de *tesis* en tinc dues, de llegides: l'una, en matemàtiques, l'any

1974; i l'altra, en filologia, l'any 2008 (que Hauf oblida, quan em considera, amb to desqualificador, com un matemàtic que «practica» la filologia). En qüestions de llengua, precisament, em permet fer-li l'observació que hauria de ser més curós amb el seu estil i no repetir sovint un mateix adjectiu («desmesurada tesi», «desmesurada defensa»), ni exagerar amb tants superlatius («ventall amplíssim», «nombrosíssims manuscrits», «vastíssim cabal»), ni usar malament el terme «campanya» en parlar de «la seua [meua] obsessiva campanya per adjudicar a Joan Roís de Corella...»; jo he fet i faig, en la meua vida, altres *campanyes* però en relació a Corella, a la disciplina fraseològica i a la literatura del segle XV, el que faig són *recerques*, reconegudes en els àmbits acadèmics.

Quan Hauf s'escandalitza pel fet que «la redacció de la carta introductòria [a l'edició de la *Vita Christi*, 1497] mai no havia fet dubtar ningú de la veracitat de les afirmacions que s'hi contenen» i, ara, un servidor qüestiona aquesta «veracitat», el debat i la discrepància són més de fons. Es tracta d'un tema que, acadèmicament, podríem enunciar sota aquesta rúbrica: «Veracitat i falsedat en els paratextos d'obres literàries», el qual tema, dit siga de passada, és bastant verge en l'àmbit català i pot donar molt de si. Amb tot, no sóc el primer a pensar que els paratextos (colofons, dedicatòries, pròlegs, epílegs, notes autorials o editorials, etc.) contenen sovint ficcions i falsedats, en tot tipus d'obres. Paratextos produïts per autors, editors, traductors, etc. per pur *divertimento* o forçats per les circumstàncies. En qualsevol cas, és molt convenient mantenir, envers aquests textos que acompanyen el text, una actitud saludablement escèptica, i no l'acceptació crèdula i acrítica que professen molts professionals de la filologia catalana medieval. Com bé diu Gérard Génette (1987: 169):

Le statut de la fiction, qui régit manifestement les *textes* romanesques (...), régit également certains éléments du paratexte, d'une manière souvent implicite et laissée à la sagacité du lecteur.

En l'obra que ens ocupa, que s'inicia així:

Ací comença un *Vita Christi* en romanç, perquè los simples e ignorants puguen saber e contemplar la vida e mort del nostre redemptor e senyor Jesús...

hi ha una lletra prèvia adreçada a la reina Isabel de Castella, amb data de 29 de març de 1497, signada per sor Aldonça de Montsoriu, abadessa successora de sor Isabel de Villena, la qual havia mort set anys abans, el 2 de juliol de 1490:

Molt alta, molt poderosa, christianíssima reyna e senyora.

La resplendent lum de devoció que dins vostra altesa clareja li ha descubert que en aquest seu monestir hi havia un devot *Vita Christi*, ordenat per la il lustre dona Elionor, àlies sor Ysabel de Billena, reverend abadessa e mare nostra; hí, per quant vostra reyal celsitut tota en la amor del gran rey de paradís encesa, havia scrit al batle general de aquest seu regne de València li trametés trellat de aquell, he pensat fer accepte servey a vostra magestat, perquè més prest a ses reyal mans pogués attényer, fer aquell empremtar. Hy, perquè en la fonda y plorosa vall de làgrimes de aquest món miserable los qui ab ales de alguna mundana laor se alçen més profundament en lo baix centre del penós infern devallen, e los qui per les baixes sendes de simple humilitat acaminen més a la summitat de la ciutat de paradís se acosten, la virtuosa e digníssima mare abadessa, predecessora mia, ab la lum del seu clar enteniment mirant los perills que la mundana laor porta, en tan baix centre de humilitat era devallada, que no volgué

scriure lo seu nom en alguna part de aquest libre. Tement que les sues virtuoses obres, dins los archius de humilitat tanchades, per les iniquès mans de vana glòria no poguessen ésser assaltades, hí resplandint en ella les ençeses antorches de la claredat de son il·lustríssim linatge, axí com sos reals parents havien sembrat innumerables actes de gloriosa fama per exaltació de la sancta fe christiana, ella, devotíssima mare, ha volgut sembrar en lo blanch paper de aquest libre la labor de la sua apurada consciència, perquè los qui'l legissen poguessen collir fruyt de profitosa doctrina, suplicant al gran rey Jesús volgués ésser lo naucher y pilot de la barcha de son entendre, perquè segurament pogués navegar en la gran mar de la sua benaventurada vida; hy los raigs del clar sol de justícia, entrant per les finestres de la sua luminosa intel·ligència, axí en encesa caritat la scalfaren, que volgué ab afanyós treball compondre aquest tant gran volum e libre. E, puix ella, humil religiosa, resta loada de haver callat lo seu nom en la composició de tant digne libre, yo n crech attényer no poch mèrit davant Déu en publicar lo nom de tant singular mare, de immortal memòria digna: sor Ysabel de Billena lo ha fet; sor Ysabel de Billena l'à compost; sor Ysabel de Billena ab elegant y dolç stil l'à ordenat, no solament per a les devotes sors y filles de hobeidència que en la tanchada casa de aquest monestir habiten, mas encara per a tots los qui en aquesta breu, enugosa e transitòria vida viuen. Yo, sereníssima e christianíssima Senyora, lo tramet a sa altesa; en lo qual trobarà tant profundes e altes sentències, que clarament conixerà que lo Sperit Sanct era lo regidor del enteniment e ploma de tant digníssima e reverent mare, qui era tant affectada al servici de vostra celsitut; lo stat y vida de la qual exalce hí prospere la Sanctíssima Trinitat. De la vostra ciutat de València, a ·xxviiiij· del mes de març, any ·Mil·cccc·lxxxxvii·.

D. V. R. M.

Humil serventa e oradora sor Aldonça de Montsoriu,  
indigna abbadessa del monestir de la Sancta Trinitat.

Al meu entendre, aquest paratext té per finalitat protegir l'obra de possibles prohibicions, censurens o represàlies de la Inquisició. A tal efecte, la ficció ja comença amb la figuració retòrica de les dues primeres línies, segons la qual la reina Isabel descobreix l'existència d'un «devot *Vita Christi*» al monestir de la Trinitat de València gràcies a la «resplandent lum de devoció que dins vostra altesa clareja». A continuació, s'hi diu que la reina escriví «al batle general de aquest seu regne de València» per demanar-li'n una còpia, però això no és gens versemblant, en raó que el batlle no estava sota la seua jurisdicció sinó sota la del seu marit, ja que el regne de València no era «seu» (d'ella); de fet, les nombrosíssimes peticions i comandes al batlle general del regne de València que venien de la cort sempre anaven signades o es feien en nom del rei Ferran d'Aragó, com així es pot comprovar en les molt extenses relacions de cartes conegudes (Ballesteros 1943, 1945). Podria ser que s'hi hagués pres com a model i precedent, no gens impugnable i lliure de tota sospita, una petició reial, i real, feta pel rei Ferran al seu fidel servidor Diego de Torres, batlle general del regne de València (1486-1506), el 24 de març de 1496:

Sabido havemos que maestro Corella ha hecho una traslación del Cartuxano, que es muy buena obra, la qual nós queremos haver en todo caso; e por tant vos encargamos e mandamos que luego merquedes una d'ellas e la fagedes ligar a punto, e nos la embiedes, que mucho servicio nos faredes en ello.

(Arxiu del Regne de València, *Reial cancelleria*, vol. 596, fol. 200r)

La relació entre totes dues comandes, la real del 1496 i la presumptament fictícia de l'any següent, sembla prou clara, per bé que la hipòtesi de la ficció també plantejaria algun problema. D'altra



banda, que la *Vita Christi* no figure a l'inventari de la ben organitzada i nodrida biblioteca de la reina Isabel la Catòlica no prova res, però no hi era. Tampoc no s'ha conservat el manuscrit, ni cap exemplar del text imprès, a l'arxiu del monestir de la Trinitat. Podem afegir, a més, que no era gens habitual que una monja prengués la iniciativa de fer imprimir una obra, com hem llegit a la dedicatòria i es repeteix al colofó:

A laor, honor e glòria de la sanctíssima Trinitat fonch stampat lo present *Vita Christi*, a instància de la reverent sor Aldonça de Montsoriu, abbadessa del monestir de les monges de la Trinitat, de la insigne ciutat de València; e imprimit per Lope de la Roqua, aleman, e acabat, en la dita ciutat, a xxij de agost, en lo any de la Nativitat de nostre Senyor ·M·cccc·Lxxxvii·.  
DEO GRACIAS

De fet, encara no sabem qui en pagà l'edició, ni qui signà el contracte d'impressió, ni quants exemplars se n'imprimiren, etc. Ningú no ha trobat que les despeses de l'edició anassen a càrrec ni de la batllia ni del monestir. Una possibilitat és que intervingués en l'operació el doctor en lleis i diligent editor Miquel Albert, el qual ja havia signat diversos contractes amb l'impressor Lope de la Roca (actiu a València a partir del 1494 i mort abans del 17 de novembre de 1498), particularment el contracte (signat el 30 de maig de 1495 entre Albert i de la Roca) de la segona edició de *Lo Quart del Cartoixà*, «arromançat, corregit, smenat e ben examinat» per Joan Roís de Corella, estampat el 6 de novembre de 1495 (Serrano Morales 1898-99: 2-9, 498-503; aquest erudit opina que «quizás no fue aventurado suponer que la mayor parte de las obras publicadas desde 1493 hasta 1496, anónimas de impresor y de editor, fueron costeadas por el Dr. Albert»). D'altra banda, la relació de Miquel Albert amb la família de Joan Roís de Corella ja venia d'antic: el 26 d'octubre de 1458, el doctor en lleis Miquel Albert traspasà a Aldonça (mare de l'escriptor) un censal de 200 sous anuals (Arxiu Històric de Gandia, protocols d'Antoni Barreda); misser Albert va ser elegit advocat de la ciutat de València el 2 de febrer de 1468 (Arxiu Municipal de València, A38, 178v) i va realitzar una intensa activitat com a jurista; per exemple, per citar-ne una dels anys que tractem, va actuar com a «jutge delegat e assignat per lo Rey nostre senyor», el 9 de març de 1496, dictant sentència i restituint als diputats del Regne una causa haguda entre el noble Galceran de Requesens i sa muller, d'una part, i na Isabel Bellviure, de la part altra (*Volum e recopilació de tots los furs y actes de Cort...* recollits per Guillem Ramon de Móra d'Almenar, 1625). La intervenció de Miquel Albert i, amb ell i mitjançant ell, de Joan Roís de Corella en l'edició de la *Vita Christi* (1497) és una possibilitat no gens negligible.

I què dir-ne de les explicacions que s'hi posen en boca de sor Aldonça per tal de justificar que l'obra conservada al monestir no l'hagués deixat signada sor Isabel, la qual «en tan baix centre de humilitat era devallada, que no volgué scriure lo seu nom en alguna part de aquest libre»? *Excusatio non petita...* Tanta humilitat sorprèn. Sobretot, si la posem en contrast amb un altre llibre existent realment a l'arxiu del monestir, encara avui. En aquest llibre, amb moltíssimes anotacions de mà de sor Isabel de Villena, aquesta abadessa no s'està de deixar ben clara, en primera persona, la seua eficaç intervenció en les obres i la gestió general de la casa, anotant-ne els protectors i instant les monges a recordar-los en les seues oracions. Així, amb una afirmació d'autoria ben explícita, al *Llibre dels censals, rendes e altres coses que les universitats, lochs singulars e persones infrasegüents fan cascun any*

*al monestir e convent de les monges de la Santa Trinitat de la ciutat de València*, es pot llegir aquest paràgraf:

Aquestes són les obres que yo, sor Ysabel de Billena, é fetes en aquest monestir ab lo aiutori divinal, trobant-me abadessa indigna, lo qual ofici prenguí l'any MCCCCLXIII, a XXVI de març, qui era cendemà de la festa de la sagrada Incarnació. Los qui an fet alguna caritat especial en aquestes obres seran ací escrits perquè les esdevenidores se recorden de pregar Déu per aquels qui ab tanta bona volentat los an donat les caritats temporals, suplicant la clemència divina per a que 'll los vulla donar los gogs eternals.

(Mandingorra 2012: 740)

M. L. Mandingorra (2012), en referir-se a la part del llibre que, més enllà de les anotacions puntuals i els assentaments comptables, es presenta com un relat acabat de les obres i l'administració fetes sota el mandat de sor Isabel (del foli 81r al 85r), observa, d'una banda, que «sor Isabel es una más de los muchos escribientes que decidieron servirse de ese espacio de la gestión que constituye el libro, para escribir con el fin de recordar y, más aún, hacer recordar» i, d'altra banda, que «sor Isabel se distancia de otros escribientes, porque su texto gira exclusivamente alrededor de un eje constituido por sus propias acciones... No hay espacio para más reflexión o sentimiento personal que el derivado de sus obras como abadesa». Tot i que M. L. Mandingorra proposa una explicació conciliadora entre la sor Isabel *escriptora* de la *Vita Christi* i la sor Isabel *escrivent* del *Llibre dels censals*, no pot deixar de constatar que «al anonimato absoluto del texto literario [*Vita Christi*] se opone la inequívoca asunción de la autoría de los textos que escribió en el libro [*Llibre dels censals*...]». Sobta, efectivament, aquest contrast entre un *jo autorial* present i constant al *Llibre dels censals*... i l'absència total del *jo autorial* al *Vita Christi*. També cal assenyalar una altra diferència que no té res a veure amb consideracions d'humilitat o de timidesa: el *Llibre dels censals*... és clarament destinat a les monges i el *Vita Christi*, no. Allò de dirigir aquesta obra a «los simples e ignorants» (als qui no sabien llatí ni teologia, probablement), més enllà de les seues monges i dels murs del monestir, no quadra ben bé amb el que coneixem de l'escriptura i els fets de sor Isabel.

Tornant a l'endreça del *Vita Christi*, sor Aldonça decideix abruptament contradir l'humil anonim de sor Isabel, mantingut durant set anys i només conegut fora del monestir per intervenció divina, i passar a «publicar lo nom de tant singular mare, de immortal memòria digna: sor Ysabel de Billena lo ha fet; sor Ysabel de Billena l'ha compost; sor Ysabel de Billena ab elegant y dolç stil l'ha ordenat». Com ja ho vaig posar de manifest (Guia 1999: 210-213), cal fer notar que aquest fragment recorda molt un altre, contingut així mateix en un paratext amb elements de ficció, la «Dedicatòria» del *Tirant* (1490): «E perquè en la present obra altri no puixa ésser increpat si defalliment algú trobat hi serà, jo, Joanot Martorell, cavaller, sols vull portar lo càrrec, e no altri ab mi; com per mi sols sia estada ventilada». A més, en la «Causa de la conclusió e fi del present llibre», paratext del *Vita Christi* que figura immediatament abans del colofó estricte reproduït adés, també s'hi afirma, puntualitzant o contradient la dedicatòria (com es fa al colofó del *Tirant*), que l'obra havia quedat inacabada per mort de sor Isabel (per mort de Martorell, al *Tirant*). Potser era un costum de



l'època fer, a les dedicatòries, emfàtiques atribucions d'autoria a personatges ja morts, que ningú no havia conegut com a escriptors en vida, i després dir, als colofons, que no havien acabat l'obra. A sor Isabel, alguns lletraferits contemporanis (Jaume Peres, Bernat Fenollar, Miquel Peres...) li van dedicar diverses obres, però en cap d'aquestes ocasions, tan pròximes al fet literari, no s'hi esmenta que sor Isabel de Villena fos escriptora. Tal condició només consta *post mortem*, als paratextos del *Vita Christi* imprès (coberta, dedicatòria i conclusió). Anotarem, com a una dada significativa, que la unitat estilística *elegant estil*, introduïda per Corella al *Parlament o col·lació que s'esdevenç en casa de Berenguer Mercader entre alguns hòmens d'estat de la ciutat de valència, los quals ordenaren les historials poesies següents, ço és, cascú la sua en son elegant estil*, sense que se'n conega cap precedent (si més no, entre les obres recollides al Corpus Informatitzat del Català Antic: <http://beta.cica.cat/index.php>), presenta les dues úniques altres recurrències conegudes en la dedicatòria i la conclusió del *Vita Christi*: «ab elegant y dolç stil» i «seguint lo elegant estil»; a més, el mot *elegant* no torna a figurar en tot el text del *Vita Christi* mentre que es troba sovint en obres reconegudes de Corella (especialment, per al cas que ens ocupa de coaparició amb el mot *estil*): «ab estil d'elegant facúndia» (*Parlament en casa Berenguer Mercader*), «seguint l'estil de vostres elegants poesies» i «llegint l'alt estil de vostre elegant poesia» (*Lo jui de Paris*), «estil d'elegants paraules» (*Istòria de santa Magdalena*). Potser Corella també li encomanava el seu estil a sor Aldonça...

En fi, només cal llegir i rellegir el *Vita Christi*, sense apriorismes d'autoria i amb ulls de recerca lingüística, per a caure en el compte que es tracta d'una versió abreujada i de divulgació feta a partir de *Lo Cartoixà* i d'altres obres de Corella (*Vida de santa Anna*, *Istòria de santa Magdalena*). Els molt nombrosos trasllats de continguts i d'expressions són gairebé homotètics, de les primeres cap a la segona, donant com a resultat una versió disminuïda de càrregues patristiques, de derivacions teològiques i de retòrica artitzada, més llegidora, accessible i col·loquial.

1.4 En la «Introducció» a Joan Roís de Corella, Tomàs Martínez també parla dels meus treballs, sense tenir la bibliografia actualitzada: no hi fa cap menció dels posteriors a 2003 (que tracten extensament sobre Corella). A més, ho fa d'aquella manera que evita de reconèixer-m'hi explícitament les aportacions que considera positives, mentre subratlla, criticant-les, les adjudicacions d'autoria a Corella. Vegem-ho:

La participació de molts poetes coetanis en els certàmens literaris mostra que Corella, per bé que excepcional, no és un personatge desconegut, sinó central en la cultura valenciana del XV. La imatge del nostre autor cal arrodonir-la, per tant, amb el contrapunt d'unes pàgines dedicades als escriptors valencians que, tot i ser als antípodes en moltes ocasions, comparteixen un espai i uns intercanvis literaris. Tant és així, que en aquests darrers anys s'han aportat aquestes relacions personals, i les comunitats fraseològiques i estilístiques entre diferents obres, com a arguments a favor de la intervenció de Corella en la redacció d'una part important de la literatura d'aquella època i d'aquella zona geogràfica. Amb aquests elements, Josep Guia ha volgut apostar per una autoria corellana del *Tirant lo Blanc* (Guia 1996) i per

atribuir-li la redacció de les *Vitae Christi*, l'*Espill*, el *Col·loqui de dames*, *La brama dels llauradors*, una part important de *Lo procés de les olives* i de *Lo somni de Joan Joan*, *Lo passí en cobles* i la *Vida de santa Magdalena* (Guia 1999). Tanmateix, Anna I. Peirats (2003) ha demostrat perfectament que les comunitats textuais, lingüístiques i temàtiques detectades entre *Lo Cartoixà* de Corella i l'*Espill* de Roig s'expliquen a partir del recurs comú a textos coneguts, a motius i a tòpics repetits i sovintejats. La conclusió val tambaquella manera: qui, em citen d'meu discurs i de les meves recerques, com si les hagunitats textuais, lingtrapunt d'rcuperar el é per a altres títols medievals amb parèmies i estilemes compartits. (p. 437)

Com també ha estat remarcat –a l'altre extrem d'aquesta visió clàssica, majoritàriament acceptada i argumentada per la crítica–, Josep Guia creu en una intervenció directa de Corella en gran part de la producció valenciana d'aleshores. (p. 444)

Així doncs, després d'assumir part del meu discurs i recerques (documentals, fraseològiques i estilístiques), com si les hagués dit o fet no-se-sap-qui («s'han aportat»), em cita d'una manera insidiosa, intentant menystenir-ne l'argumentari: «Amb aquests elements, Josep Guia ha volgut apostar...» (Martínez 2011). Una expressió de l'estil d'una altra que hem llegit abans: «com arriba a creure Guia» (Ferrando 2013). De fet, tots dos autors usen inadequadament el verb «creure» per fer referència a les meves recerques i conclusions. «Creure» és adequat en l'àmbit de la fe però no en el de l'argumentació. De tota manera, més val aquestes giragonses a l'hora de citar-me que no la ignorància.

Dic això de la ignorància perquè Lola Badia, l'any 1996, després de llegir esverada i amb intenció destructiva el meu llibre sobre el *Tirant* (vegeu-ne els detalls a [https://www.academia.edu/3655208/Miseries\\_academicques](https://www.academia.edu/3655208/Miseries_academicques)), va condemnar els meus treballs a una mena d'«ignorància perdurable», i la directriu va funcionar bastant, arreu, més per càlculs interessats que per conviccions raonades. Arribà un moment, però, que A. Hauf, ja distanciat de L. Badia, en la «Nota introductòria» a la seua edició del *Tirant lo Blanc* (2004: 44-47), exposa i critica les meves aportacions (i les de Curt Wittlin), la qual cosa va provocar que Albert Soler (2004), en fer la ressenya de l'edició susdita, digués això:

Un dels aspectes que més crida l'atenció de l'edició que ressenyem és que haja tornat a obrir la qüestió de la doble autoria del *Tirant*. Certament, era ineludible tractar el tema a la introducció, com es fa, tenint en compte les aportacions documentals i crítiques que s'han produït en els darrers anys; i és cert, com argumenta Hauf, que la prudència aconsella no ventilar el problema de qualsevol manera ateses les circumstàncies que hi concorren: distància temporal entre l'empenyorament de l'original i la publicació, pas del llibre manuscrit al llibre imprès, contradiccions entre dedicatòria i el colofó, errors en el mateix colofó, etc. Tanmateix, creiem que es presta una atenció excessiva als inversemblants estudis de Guia, que arriben a desatribuir l'obra a Martorell i a atribuir-la a Joan Roís de Corella(!).

Més o menys, ve a dir, aquest deixeble de L. Badia: «Però no havíem acordat que, de Guia, no n'havíem de parlar?». Realment, patètic. Per això m'acull al vell proverbi: que parlen de tu, encara que siga malament. Però convé entrar en els continguts, i replicar raonadament les desqualificacions.

## 2. La contra argumentació habitual

La pauta argumental contra la quantitat i la qualitat de concordances lingüístiques que fonamenten la meua hipòtesi, apareix formulada (sense perjudici d'alguns precedents) en un article d'A. I. Peirats (2003), en el qual feia broma, fins i tot al títol, d'un meu article anterior (2002), tots dos publicats a la revista *Afers*. Sovint, sense citar el meu del 2002, l'article de Peirats és esgrimit per desautoritzar les dependències textuales que es deriven de les concordances temàtiques i lingüístiques (lèxiques i fràsiques) que he anat posant de manifest entre les obres reconegudes de Corella i tot d'altres obres del seu entorn. Així, A. Hauf (2004: 45, n. 35) és el primer que cita l'article susdit de Peirats com a referent d'aquesta mena de desautorització:

Aquesta producció [de Corella] inclouria llibres tan clarament distints en tots els sentits, com el *TB*, l'*Spill* de J. Roig, la *Vita Christi* de Sor Isabel de Villena, tota la poesia satírica, etc., etc., és a dir, quasi tota la literatura valenciana del segle d'Or. I això perquè en totes elles s'hi detecten fonts idèntiques i estructures fraseològiques semblants. Tractant-se d'obres medievals, més o menys contemporànies, allò extraordinari seria el contrari. *Vid.* El treball (*Afers*, 2003), on la meua deixebla A. Peirats perfila alguns dels principis bàsics, oblidats per Guia, que formen part del bagatge inicial que en les facultats de filologia hom tracta d'impartir als futurs medievalistes.

Després d'aquestes paraules, ja hem vist que A. Annacchiarico («el revelador treball») i T. Martínez («ha demostrat perfectament») citen l'article de Peirats (2003) de forma gairebé reverencial. Més acuradament, també l'esgrimeix R. Alemany (2014):

J. Guia (2002) ha defensat l'empremta de *Lo Cartoixà* en una obra tipològicament més dispar, com és l'*Spill* de Jaume Roig, basant-se en analogies lingüísticoestilístiques i conceptuals. La proposta implica qüestionar la data de redacció de l'*Spill* que declara el seu autor, i ha de ser valorada a la llum de les observacions d'A. I. Peirats (2003), tendents a demostrar que les concordances de contingut i de forma en els textos medievals no impliquen necessàriament una dependència directa i singular d'una obra respecte d'una altra, ja que, generalment, són fruit de substrats culturals comuns i d'opcions lingüístiques o estilístiques no exclusives.

Jo em pensava que, després de la publicació del meu llibre sobre l'*Espill* (2010), ja havia deixat ben aclarits els contraarguments burletes i fal·laços que usa Peirats (2003), en un article superficial, de poques pàgines, en contra d'aquell primer article meu (2002), extens i amb documentació inèdita, sobre les concordances entre *Lo Cartoixà* i l'*Espill*. Potser, seguint criteris d'autoritat i d'economia de temps, alguns no s'han llegit aquestes parts del meu llibre, a les quals remet perquè posin en el valor que cal l'article de Peirats (2003) i la tesi doctoral seua (2002), en la qual el sustenta:

1) Sobre la unitat estilística *terra ameníssima*, present a *Lo Cartoixà* (cap. 29 del llibre primer) i a l'*Espill* (v. 7230) –els dos únics textos catalans que la contenen–, vaig posar de manifest, a l'article (2002: 155-157) i al llibre (2010: 95-97), la concordança textual i contextual de la seua inserció discursiva, així com l'existència d'altres sis usos del mot *ameníssim* que Corella incorpora a la seua traducció de *Lo Cartoixà*, sense que figuren en l'original llatí, a més de la coneguda menció continguda a la *Tragèdia de Caldesa*: «En lo delitós *ameníssim* regne de València». Peirats (2003) fa befa d'això, al mateix títol del seu article, on també esmenta atrevidament *Lo Cartoixà*; tanmateix, es senzill comprovar que no se l'havia llegit, *Lo Cartoixà*, ja que el cita a través de les citacions de Guia (2002) i s'hi equivoca, confonent les referències dels capítols,

donant-ne unes per altres. A banda d'això, pretén negar la dependència del sintagma de l'*Espill* envers *Lo Cartoixà*, tot adduint textos llatins medievals on apareix el mot *amenissimus*, en aplicació a espais de repòs, devocionals i sants. Tanmateix, ho fa sense preocupar-se si aquests textos circulaven molt o poc o gens per la València del segle XV i obviant el fet del pas del llatí al català i de la concordança estreta i constatable, en lloc, temps i llengua, entre *Lo Cartoixà* i l'*Espill*. Si Peirats vol dir que l'autor de l'*Espill* llegia i prenia el mot *amenissimus* del *Chronicon* de Willelmus de Tyro o de la *Peregrinatio* d'un tal Theodoricus, hauria de demostrar-ho. Altrament, les dues úniques mencions, clares i catalanes, del sintagma *terra ameníssima*, concordants en contextos discursius semblants (els regadius i l'albufera de Genezaret i els regadius i l'albufera de València), són les de *Lo Cartoixà* i l'*Espill*. Cal dir que Peirats, ni a la seua tesi doctoral (2002) ni a l'edició anotada de l'*Espill* que l'acompanya (amb pretensions de definitiva, quina gosadia!), no hi va fer cap esment del sintagma *terra ameníssima* ni del mot *amenissimus*, que ara diu que té tanta tradició (llatina).

2) A les pp. 164-166 de l'article del 2002 i a les pp. 120-122 del llibre de 2010, a partir de la lectura del capítol cinquè del llibre tercer de *Lo Cartoixà*, *De les tres paràboles qui són de la ovella, de la dragma e del fill pròdic*, vaig donar la interpretació correcta d'un passatge de l'*Espill* (vs. 14006-38), relacionant-lo amb l'al·legoria d'aquestes tres paràboles, el qual passatge havia estat malament glossat per la crítica, des de Miquel i Planas (1929-1950) a Peirats (2002), que l'interpretaven en relació als catorze articles de la fe. I Peirats (2003: 472), tot i que aprofita la lectura de Guia (2002) per corregir la interpretació dolenta, no vol reconèixer-ho i intenta treure importància al tema: «Aquesta triple al·legoria (...) és compartida en obres com l'*Speculum Humanae Salvationis*». Una vegada més, s'hi esgrimeix com a explicació/font una obra (gràfica), sense que hi haja cap constància de la seua circulació per la València d'aleshores, enfront de l'existència real de dos textos coetanis, escrits en la mateixa llengua i concordants lingüísticament.

3) Tots els editors moderns de l'*Espill* (Chabàs, Miquel i Planas, Peirats, Carré...) han interpretat, equivocadament, que el passatge següent fa referència a l'episodi bíblic de l'intent de sacrifici d'Isaac per part de son pare Abram (*Gènesi*, 22.1-14): «Lo prom Abram, / molt ric e vell, / mula, camell / ab daurat fre, / no palafre / ni dromedari, / ell cavalcar-hi / no se'n curà; / sols cavalcà / ase, somer, / anant certer / al munt Tabor» (vs. 13292-303). En conseqüència, tots han dit que l'autor de l'*Espill* equivoca la muntanya, perquè el sacrifici frustrat s'esdevingué, segons el relat bíblic, al mont Morià, no al Tabor. Tanmateix, gràcies a la concordança de *Lo Cartoixà* (cap. 32 del llibre primer) amb l'*Espill*, vaig poder aclarir (2010: 93-95) que l'episodi evocat a l'*Espill* era un altre: el de l'encontre d'Abram amb Melquisedec, al mont Tabor (*Gènesi*, 14.17-24) i corregir, així, les apreciacions errònies anteriors. No era l'autor de l'*Espill* qui confonia la muntanya sinó que eren els crítics qui confonien l'episodi. Com que aquest aclariment no hi és al meu article del 2002, Peirats no en fa referència al seu article del 2003; vull dir que no afirma que tothom tenia clar, a tot arreu i a València, allò de l'encontre d'Abram amb Melquisedec al mont Tabor, etc.

4) I, encara, una altra muntanya equivocada per la crítica. Quan a l'*Espill* es llegeix: «anar poràs, / per tes jornades / e nits comptades, / pus de quaranta, / fins a la santa / de Déu montanya» (vs. 12984-89), Chabàs (1905: 338), Miquel i Planas (1929-50: 377) i Peirats (2002: 291), cadascun repetint l'anterior sense citar-lo, afirmen categòricament que el fragment fa referència al mont Sinai, on Moisès va romandre quaranta dies (*Exode*, 24, 12-18). Al meu article (2002: 163-164) i al meu llibre (2010: 150-152), vaig posar de manifest, gràcies a la

concordança de l'*Esspill* amb *Lo Cartoixà* (cap. 54 del llibre tercer; cap. 10 del llibre quart), que l'episodi al·ludit a l'*Esspill* era el dels quaranta dies que hagué de caminar Elies fins arribar al mont Oreb (*Primer Llibre dels Reis*, 19, 5-8). Després d'això, Peirats (2003: 471) no ha tingut vergonya en afirmar, tot i haver dit a la seua tesi que la muntanya en qüestió era el Sinái: «No haurem de recórrer a la comparació amb *Lo Cartoixà* per copsar la referència a Elies, i concloure que la muntanya al·ludida és el mont Horeb, i no el Sinái, com alguns crítics han opinat». Això és un doble suspens: en recerca i en honestedat.

5) Sobre el sintagma *suplantador i lluitador*, contingut als versos: «Bé el coneguí: / subplantedor / e lluitador, / blanc e vermell / és lo nom d'ell» (vs. 16104-108), aplicats a Jaume Roig, vaig parlar d'antuvi (Guia 1999: 307) donant-ne una interpretació errònia, que vaig corregir posteriorment (2002: 158-160; 2010: 150-152), a partir de la lectura de *Lo Cartoixà*. És una constant al llarg de *Lo Cartoixà* glossar el nom *Jacob*, «que vol dir Jaume» (cap. 1 del llibre tercer), com a *suplantador* (dels vicis), com a *lluitador* (per les virtuts) o com a totes dues coses alhora (capítols 1 i 30 del llibre primer; capítol 1 del llibre tercer; capítol 18 del llibre quart). Abans de l'article del 2002, ningú no havia donat cap explicació dels versos «subplantedor / e lluitador». Tanmateix, Peirats, que no n'havia dit res a la tesi (2002), al seu article del 2003 fa com que descobreix el sintagma *suplantador i lluitador*, arribant a afirmar que «és tòpica l'expressió *Jacob, luctator vel supplantator*». Si tan tòpica era, com és que no se n'havia adonat abans? No cal dir que, en la seua activitat recercadora per les bases de dades de textos religiosos llatins (posant al cercador el lexema identificat per algú altre i pitjant-hi la tecla), dona notícia de moltes obres on figuren tots dos adjectius, per separat o junts, aplicats a Jacob, sense aclarir, òbviament, que Jacob «vol dir Jaume». És a dir, que són textos esgrimits fora de context, d'altres segles, d'altres llocs, d'altres llengües, que no eren presents ni coneguts a la València de la segona meitat del XV i que no presenten ni podrien presentar coincidències tan directes com les que hi ha entre *Lo Cartoixà* i l'*Esspill*, dues obres en català, coetànies i coubicades. És fer volar coloms per tal d'intentar desviar l'atenció de la dependència directa, en temps, lloc i llengua, entre *Lo Cartoixà* i l'*Esspill*.

Molts altres exemples podrien adduir-se d'aquestes maneres de procedir poc acadèmiques, fetes a partir d'una autosuficiència no gens recomanable. En la tesi de Peirats (2002), al costat d'aportacions positives indubtables, hi ha moltes errades que la desautoritzen. Al meu llibre (2010: 169, 196, 197, 200, 237, 238, 239, 241, 242, 243) en reproduesc algunes, sobretot de caire històric i fraseològic.

Hem llegit abans aquestes paraules de Hauf: «Com ja té per costum, Guia parteix d'un sovint útil exercici de recerca d'evidents coincidències temàtiques i formulístiques, que després tracta de fer servir, de manera abusiva, per forçar la seua tesi autorial», de les quals he de dir que té molta raó en la primera part i una mica de raó, deixant a banda les «maneres abusives», en la segona. Potser jo he formulat de forma precipitada, a vegades, la meua hipòtesi, com a explicació lògica i possible de les concordances detectades. Però, al capdavall, ho faig després d'una anàlisi concreta d'unes concordances concretes i no pretenc justificar les analogies temàtiques i lingüístiques fent del cel paella amb «explicacions» generalistes, de l'estil que tothom bevia en les mateixes fonts i tothom coneixia les mateixes imatges i tothom les usava i, a més, les escrivia amb les mateixes paraules i expressions catalanes. Cal estudiar en concret, sense fugir d'estudi, per què el sintagma *afabilitat honesta* només figura a la *Sepultura de Francí Aguilar* i al *Tirant* (cap. 463), o per què *ànimo e benignitat* apareix únicament al *Plant dolorós*



de la reina Hècuba i al *Tirant* (cap. 476), a més de centenars de casos semblants. O per què el tòpic de la verge Maria com a mestra dels apòstols apareix a *Lo Cartoixà* i a l'*Espill* (primera coincidència) i s'hi expressa amb les mateixes paraules (segona coincidència):

<p>(...) perquè del seu estudi ho prenguessen los <b>coronistes apòstols i evangelistes</b>. Diu sant Jeroni: romàs après de l'ascensió de son fill la nostra senyora per <b>instroir los apòstols...</b> (<i>Lo Cartoixà</i>, I.9)</p>	<p>Bé fon preicant <b>instruïdora,</b> referidora als <b>cronoquistes,</b> <b>evangelistes,</b> e dels <b>deixebles...</b> (<i>Espill</i>, vs. 11864-69)</p>
---	--

O per què, entre molts altres exemples, es rememora un mateix passatge bíblic a *Lo Cartoixà* i a l'*Espill* (primera coincidència) i es fa amb els mateixos mots (segona coincidència):

<p>Aquesta fermetat li venia de Jesús, <b>pedra sens humanes mans tallada</b>, segons havia profetizat <b>Daniel</b> profeta (<i>Lo Cartoixà</i>, I.24)</p>	<p><b>Pedra calar sens mans tallada</b> e declarada per <b>Daniel</b> (<i>Espill</i>, vs. 13904-07)</p>
---	---

Les explicacions s'han de donar en concret, cal entrar a analitzar cada concordança i no sortir-se'n per la tangent.

### 3. Conclusió

Davant de la possibilitat que la meua hipòtesi fos certa, és humanament comprensible –però no acadèmicament– que hom es resistesca a admetre que ha estat mitja vida llegint i comentant uns textos sense reconèixer-ne l'autor. Però quan més temps triguen a entrar-hi, a estudiar la qüestió sense prejudicis ni convencions, més malament quedaran en l'esdevenidor. Perquè és el cas que aquest esdevenidor, pel que fa a Corella i al reconeixement de la seua vasta i polifacètica producció, ja comença a albirar-se. El bloc monolític de les condemnes, les ignoràncies i les desqualificacions comença a esquarterar-se, per bé que tímidament, sense reconèixer-ne precedents o sense citar-los, com si fos la cosa més natural del món el fet d'anar assumint aquesta nova dimensió de Corella. Així, el mite de la «tertúlia aristocràtica» de Corella separada de la «tertúlia burgesa» de Fenollar –per no parlar del fet que allò de les «tertúlies literàries» de la València del XV possiblement té més de ficció que de realitat–, ja no té tants adeptes, perquè ja s'ha posat de manifest que Corella es relacionava amb uns i altres i n'era usuari de tots els registres. Així mateix, allò d'un Corella proçament ovidià de jove i només «mòmia beata» de vell ja no és creïble: si hagués deixat d'escriure les faules mitològiques i altres escriptures amatòries abans del 1460, no se les mencionaria com si foren d'actualitat trenta-sis anys després, tal com es diu d'aquella senyora de *Lo somni de Joan Joan* (1496) que «tots los més dies / llig les sues poesies», en conversa amb una altra que llegia les



coetànes *Tirant lo Blanc* (1490) i *Psalteri* (1490). I això em duu al fet que hom comença a acceptar «la possible intervenció del propi Corella [al *Tirant*], que podia ser més o menys evident, al seu temps», com ho confessa V. J. Escartí (2014: 30), en comentar el fragment esmentat de *Lo Somni de Joan Joan*.

Amb tot i amb això, el costum de mirar cap a una altra banda quan noves dades posen en qüestió determinades convencions historiogràfiques (d'història de la literatura) continua estant molt arrelat. Així, en aquest sentit, podem mencionar els ítems següents: 1) No voler adonar-se'n que «l'animós troià» de la *Tragèdia de Caldesa* no és refereix a Alfons el Magnànim sinó a Hèctor, l'heroi de Troia; perquè això faria endarrerir la datació d'aquesta obra de Corella, a més del fet que l'esment a Ferruix Bertran en el poema «Caldà cremant, que no senti hivern...» fa que tot el *Cicle de Caldesa* s'haja de situar després del 1465 (Conca, Guia 2012). 2) No voler acceptar que el Berenguer Mercader, l'amfitrió de la tertúlia literària fictícia que Corella *transcriu*, no és el vell batlle general del regne de València sinó algun dels dos personatges homònims posteriors, l'un cavaller, l'altre donzell, més afins a Corella en edat, condició i documentació; perquè això faria retardar l'escriptura del *Parlament en casa de Berenguer Mercader* a una data posterior al 1465, com ja ho va dir Salvador Guinot (1921), situant l'obra «a les darreries de la XV centúria», o jo mateix (Guia 2003), i com també ho apunta Abel Soler (2013). 3) No voler veure que la casada del *Col·loqui de dames* diu «pus drete vaig que quantes piles / veureu en Llotja»; perquè això retardaria l'escriptura d'aquesta obra (i, amb ella, la del *Jardinet d'orats* que la conté) a una data posterior al 1492, quan es començaren a alçar «des piles» de la Llotja, per admiració de propis i estranys, d'ahir i d'avui (Guia 1997). 4) No voler ni sentir parlar del fet que el *Tirant* imprès el 1490, *tot acabat*, no podia cabre en els 27 sisterns empenyorats per Joanot Martorell a Martí Joan de Galba, el 1464 (Guia 1996: 199-200); perquè això demostraria que algú va completar, allargar i acabar el *Tirant*, entre 1465 i 1490. Etc.

És desitjable que la filologia catalana medieval aborde, sense prejudicis ni dogmes, noves línies de recerca que puguin ajudar a assolir un millor i més complet coneixement de la realitat de la literatura i la llengua catalanes del segle XV, especialment del segle XV valencià.

## Bibliografia

- Alemaný, R. (2014) «El ressò de *Lo Cartoixà* de Joan Roís de Corella en el seu temps», *Saó*, 389, pp. 24-26.
- . *et alii* eds. (1996) *Concordança de la «Vita Christi» de sor Isabel de Villena*, en CD-Rom, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- Ballesteros, M. (1943) *Valencia y los Reyes Católicos: (1479-1493)*, València, Hijo de F. Vives Mora.
- . dir. (1945) *Catálogo de una serie de Cartas de los Reyes Católicos (1479-1502)*, València, Universitat de València.
- Chabàs, R. ed. (1905) *Spill o Libre de les Dones per mestre Jacme Roig*, Barcelona, L'Avenç.
- Chiner, J. (1993) «Aportació a la biografia de Joan Roís de Corella: noves dades sobre el seu naixement i la seua mort», *Caplletra*, 15, pp. 49-61.
- Conca, M., Guia, J. (2007) «Les unitats fràsiques del capítol 143 de *Tirant lo Blanc*, traducció d'una epístola de Petrarca. Identificació, funció discursiva i estudi contrastiu», *Estudis romànics*, 19, pp. 81-107.
- . (2012) «Obres de Corella en el *Tirant lo Blanc*. Revisió de fonts i dates», *Catalonia*, 11, pp. 1-33.
- Escartí, V. J. (2013) «Corella i *Lo Cartoixà*, entre el Renaixement i la Renaixença», *Saó*, 389, pp. 30-31.
- Ferrando, A. (2013) «Les relacions literàries de Joan Roís de Corella», *Afers*, 76, pp. 635-659.
- Génette, G. (1987) *Seuils*, París, Éditions du Seuil.
- Guia, J. (1995) «Introducció a la fraseologia del *Tirant lo Blanc*», *Afers*, 20, pp. 129-142.
- . (1996) *De Martorell a Corella. Descobrint l'autor del «Tirant lo Blanc»*, Catarroja-Barcelona, Afers.
- . (1997) «Tres notes sobre el *Jardinet d'orats*», *Afers*, 27, pp. 453-462.
- . (1998) *Fraseologia i estil. Enigmes literaris a la València del segle XV*, València, Tres i Quatre.
- . (2002) «De *Lo Cartoixà* a l'*Espill*. Concordances textuales i dades contextuales», *Afers*, 41, pp. 151-189.
- . (2003) «Dades documentals d'interès literari (València, segle XV)», *Atti del VII Convegno Internazionale dell'Associazione Italiana di Studi Catalani* (Napoli, 2000), A. M. Compagna, A. De Benedetto i N. Puigdevall (eds.), vol. I, Napoli, Liguori Editore, pp. 201-221.
- . (2010) *Ficció i realitat a l'Espill. Una perspectiva fraseològica i documental*, València, PUV.
- Guinot, S. (1921) *Parlament de casa Mercader i Tragèdia de Caldesa, novel·les de J. Roig de Corella*, Castelló de la Plana, Fills de J. Armengot.
- Hauf, A. (1993) «*Tirant lo Blanc*: algunes qüestions que planteja la connexió corelliana», *Actes del*

- novè col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes* (Alacant-Elx, 1991), vol. II, Barcelona, PAM, pp. 69-116.
- . (2001) «De l'*Speculum humanae salvationis* a l'*Espill* de Jaume Roig. Itinerari especular i figurat», *Estudis romànics*, 23, pp. 175-219.
- ed. (2004) J. Martorell, *Tirant lo Blanch (València 1490)*, València, Tirant lo Blanch.
- dir. (2011) *Panorama crític de la literatura catalana. Edat Mitjana. Segle d'Or*, Barcelona, Vicens Vives.
- Mandingorra, M. A. (2012) «Memoria de la gestió, gestió de la memòria: sor Isabel de Villena», *Dones i literatura: entre d'Edat Mitjana i el Renaixement*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 735-758.
- Miquel i Planas, R. ed. (1929-1950) *Spill o llibre de consells de Jaume Roig, poema satíric del segle XV*, 2 vols., Barcelona, Biblioteca Catalana.
- Peirats, A. I. (2002) *Jaume Roig, l'Espill: una edició crítica*, tesi doctoral, Universitat de València.
- . (2003) «Lo Cartoixà. Taller mòbil o coincidència amena amb l'*Spill* de Jaume Roig?», *Afers*, 45, pp. 463-76.
- Serrano Morales, J. E. (1898-99) *Reseña histórica, en forma de diccionario, de las imprentas que han existido en Valencia*, València, F. Domènech.
- Soler, A. (2013) «Joan Roís de Corella enfront d'alguns problemes socials i polítics del seu temps», *Afers*, 76, pp. 617-633.
- Soler Llopart, A. (2009) «Resseña de Hauf ed. (2004)», *Arxiu de textos catalans antics*, 28, pp. 737-739.